

Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige.

Västsverige under tidigmodern tid
Världens mest turbulenta och krigshärjade område

Göteborgs Universitet - HT 2024
HI 1510
Lars Viking
lars.wiking@outlook.com

1 Frågeställning

Varför blev Västsverige under tidigmodern tid ett av de mest turbulenta och krigshärjade områden i världen? Har detta på något sätt påverkat samhällsutvecklingen och självbilden i Västsverige intill våra dagar?

2 Inledning och bakgrund

2.1 Nations- och maktgränser

För att bättre förstå de stridigheter som uppstod rörande maken över Svenska västkusten fram till 1658 och därefter, bör belysas de Skandinaviska rikenas uppkomst. Vi är idag vana vid att geografiskt lätt identifiera nationsgränser, kungariken eller motsvarande maktcentra. Men så har det inte alltid varit. Förutom att gränserna tidvis varit "porösa"¹ så har också en permanent etablerad maktstruktur saknats under århundraden kring Svenska väst- och sydkusten. Detta förhållande innehåller den kärna till konflikter som vi ser ända in i tidigmodern tid.

2.2 Skandinaviska statsbildningar

Under 800-talet till 1200-talets andra hälft inleds en process i Skandinavien där etablerade kungadömen kom att växa fram.² Danmark blir först av de tre länderna följt av Norge och sist Sverige. Att just dessa tre riken skulle uppstå var för ö ö inte självklart. När de skandinaviska rikena uppstår är detta baserat på två maktgrupperingar, dels kungamakt, dels kyrka.³ Under Kalmarunionen⁴ kommer drottning Margrete även att inleda den centraliseringsprocess som i sin tur leder fram till de absolutistiska rikena som uppstår under 1500-talet.

¹ Erika Harlitz, Urbana system och riksbildning i Skandinavien, 2010, sid 125. Det förefaller rimligt att också de lokala bondefreder som kunde uppstå i gränsområdena under nationella krig medförde att gränsen inte alltid var helt tydlig. Sådan fred uppstod även under Skånska kriget (Se [Wikipedia](#) hämtat 24/12/202).

² Erika Harlitz, Urbana system och riksbildning i Skandinavien, 2010, sid 53 där begreppet "statsbildningsprocess" används för att beskriva skeendet.

³ Erika Harlitz, Urbana system och riksbildning i Skandinavien, 2010, sid 53.

⁴ Kalmarunionen kan sägas ha existerat mellan 1397 och ca 1523. Danskarna Erik av Pommern och drottning Margrete var betydelsefulla makthavare under Kalmarunionens tid. Syftet med unionen var att etablera ett starkt nordiskt maktcentrum där de tre skandinaviska länderna ingick. Se även Andersson/Sandberg, Göteborgs historia, 2018, sid 23.

Det norska "riket" kom inledningsvis att etableras i väst. Danmark kom att dominera i öst, bl.a. då Viken⁵ stod under dansk överhöghet. Kring mitten av 1000-talet kollapsar det danska maktinnehavet i Viken och Norska kungar expanderar österut. För att manifestera norsk makt i området etableras flera städer bl.a. Tönsberg, Oslo och Kungahälla.⁶

Svensk geografisk expansion startar kring mitten av 1000-talet. Götaland och Svealand är i fokus och där anses Olof Skötkonung som första kung ha haft sitt "rike". Stridigheter kommer dock att uppstå mellan de två "svenska" landsdelarna något som vi vanligen kallar konflikten mellan ätterna Sverker och Eriksson. Sverker-släkten har sin förankring i Östergötland och Eriksson i Västergötland. Eriksson går segrande ur striden och Knut Eriksson anses ha behärskat både Götaland och Svealand under sin regeringstid 1167–1195/1196.⁷

De tre skandinaviska rikena såsom de växer fram under medeltiden kan sannolikt relateras till etablerandet av ärkebiskopsdömena Nidaros, Lund och Uppsala som alla uppstår under 1100-talet. När Uppsala ärkestift uppstår kommer Götaland och Svealand att sammanfogas under en enhet⁸ även om det inte var självklart att Dalsland och Västergötland skulle tillhöra Uppsala.⁹

Göta älv, en viktig transportled, kommer att utvecklas till riksgräns kring andra halvan av 1100-talet och sammanfaller med bilandet av Uppsala stift. Denna gräns kom att skära rakt igenom tidigare "riken" såsom Viken där också befolkningskoncentrationen vid tiden är "tät".¹⁰ Denna gränsdragning tycks öka risken för framtida konflikter.¹¹

⁵ Med "Viken" avses ett område kring nuvarande Oslofjorden samt en bit österut och söderut mot nuvarande svenska västkusten med Kungälv (Kongahälla) som sydlig utpost.

⁶ Erika Harlitz, Urbana system och riksbyggning i Skandinavien, 2010, sid 54.

⁷ Erika Harlitz, Urbana system och riksbyggning i Skandinavien, 2010, sid 54.

⁸ Ytterligare ett rike kunde uppstått mellan Sverige och Norge, nämligen "Hertig Eriks rike" som omfattade Västergötland, Dalsland samt delar av Bohuslän och Halland. Hertig Erik kommer dock att fängslas och avlida i fängelse varvid detta "rike" upphör att existera. Fler liknande "temporära" riken återfinns mellan Sverige och Norge, bl.a. under kungarna Magnus Eriksson och Håkon VI på 1300-talet. Se även Erika Harlitz, Urbana system och riksbyggning i Skandinavien, 2010, sid 52-55.

⁹ Se även Erika Harlitz, Urbana system och riksbyggning i Skandinavien, 2010, sid 52-55.

¹⁰ Se även Erika Harlitz, Urbana system och riksbyggning i Skandinavien, 2010, sid 57 och 64.

¹¹ Erika Harlitz, Urbana system och riksbyggning i Skandinavien, 2010, sid 57 ff.

2.3 Den Västsvenska ”korridoren” 1250 (ca) -1658

Den mycket begränsade västkust som Sverige¹² även under tidig tidigmodern tid förfogar över, omfattar perioden ca 1250-1658¹³ och kom till under Birger Jarls (1210-1266) tid.¹⁴ Självklart låg det i Sveriges intresse att få tillgång till havet för att öka möjligheter till handel över Västerhavet och Nordsjön. Det är över havet eller floderna som transporter utförs, handel sker och utbyte av idéer som kunde medföra samhällsutveckling och ökat ”know how”. Under denna tid och kanske så långt in som på 1800-talet är det således hav som *förenar* medan land *separerar*.¹⁵ Se [nedan](#) i detta dokument för en kartbild av ”korridoren”.

2.4 Fortifikation kring ”korridoren”

Ovan sagda tycks påvisa att gränsdragningen i området kring ”korridoren” föregås av en statsbildningsprocess i regionen, som inte påvisar någon geografisk stabilitet. Att området kring ”korridoren” är instabilt förefaller också illustreras genom de borgar och fästningar som skapas i samband med ”korridorens” tillkomst och framväxandet av de skandinaviska rikena.^{16 17 18}

2.5 Nationer bildas - Instabilitet och ”porösa” riksgränser vid svenska västkusten före tidigmodern tid

Kampen om den svenska västkusten kom således att pågå under perioder som föregår tidigmodern tid¹⁹ men också fortsätta in i den tidigmoderna eran. Tre riken sökte nå detta herravälde; Danmark, Norge och Sverige. Då Danmark och Norge är förenade²⁰ även

¹² För enkelhets skull används landsnamnen Sverige, Norge och Danmark i denna diskussion. Det är dock inte helt korrekt då länderna kommer att uppstå successivt under århundradenas gång. Något egentligt ”Sverige” uppstår tidigast, menar några, kring Gustav Vasas tid (1523-1560).

¹³ Fredsavtalet i Brömsebro 1645 mellan Sverige och Danmark efter det s k ”Torstensonska kriget” 1643-1645 gör Halland svenskt under 30 år som en pant för att avtalets klausuler ska uppfyllas. Ska man vara riktigt noggrann har faktiskt området kring ”Viken” norra Bohuslän erövrats men i samband med Malmö Recess, återlämnas området till Danmark.

¹⁴ Birger Jarl är omnämnd första gången 1237 och verkade mellan 1248 och 1266 som en svensk jarl. ”Jarl” har betydelsen att en, ofta högättad, innehavare styr över ett större område, eller är kungens närmaste man. För Birger Jarl gäller att denne först styrde informellt över Sverige som förmyndare för sin son kung Valdemar (från 1250 tills denne kröntes 1251), sedan ihop med sonen (till sin död 1266). Se även [Wikipedia](#). Hämtat 241017.

¹⁵ Se även Andersson/Sandberg, Göteborgs historia, 2018, sid 22-23.

¹⁶ Exempelvis: Norska Bohus eller Bagahus fästning som daterar till 1300-talet. För svensk del Gamla Älvsborg som tillkommer vid mitten av 1300-talet och Gullbergs hus (i slutet av 1600-talet byggs på Gullbergs hus plats nuvarande Skansen Lejonet), tillkommer i början av 1300-talet. Danska Varbergs fästning som kom i kontinuerlig dansk kronas besittning 1360-tal. Härtill kommer under århundradena ett antal mindre ”skansar” att byggas som skydd för hållna territorier. Samt Göteborg – den befästa staden - där byggnation av befästningsverken pågår från 1620-talet till 1750-talet.

¹⁷ <https://museumhalland.se/varbergs-fastning/fastningens-historia/> Hämtat 241105.

¹⁸ För exempel från Göteborgstraktens skansar, se exempelvis Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsoek/lamning/d75c02ec-b4e5-4c00-8fc5-bbd6bd2a8d30>. Hämtat 241105.

¹⁹ Med tidigmodern tid avses perioden ca 1520-1814-tal. Se även [4 september: Introduktion: HI1520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#) s 4. (Kräver inloggning.)

²⁰ Se exempelvis Store Norske Lexikon ([dansketaida – Store norske leksikon](#)) hämtat 20/10 2024.

innan Kalmarunionen²¹, betydde detta för Svenska västkusten att fienden fanns såväl i nord som i syd.

De svenska kungarna åtnjöt kanske inte heller någon självklar auktoritet: ”Erik XIV var son till en upprorsman mot en dansk kung, och uppfattningen att Gustav Vasa hade stulit den svenska kronan från Kristian II var inte helt ovanlig i Danmark.”²²

2.6 ”Korridoren” blir 1658 nuvarande Sveriges väst- (och sydkust)

Med början 1645 kommer den ”svenska västkustkorridoren” att utvidgas. Vid freden i Roskilde 1658 erhåller Sverige bl.a. de kuststräckor som är identiska med dagens; Bohuslän, Halland, Skåne och Blekinge. Den Svenska väst- och sydkusten ser väldigt olika ut under tidigmodern tid. De uppmarschområden som före 1658 stått till Dansk/Norskt förfogande, Skåne, Halland i syd och Bohuslän i norr kan nu i stället betraktas som svenska buffertzoner gentemot Danmark/Norge.

3 Krigen och turbulens i Västsverige – dess orsaker

3.1 Det ”inlåsta Sverige” – krigens orsak?

Nedan redovisas några olika uppfattningar rörande ständiga konflikter mellan Danmark/Norge och Sverige. Intressant är att ta del av Jan Gletes uppfattning om det Sverige som under lång tid låg i ett närmast danskt/norska innanhav. Glete har en egen uppfattning i frågan.

3.1.1 Jan Glete och det bakom danska tullmurar ”inlåsta Sverige”

Bilden av Sverige omgivet av livsfarliga och fientliga grannländer – stämmer den? Är det historiskt korrekt att hävda att Danmark/Norge till varje pris vill erövra Svenska västkusten eller rentav Sverige? Historikern Jan Glete²³ redovisar några skäl till att bilden av det ”inlåsta” Sverige och landets bristande förmåga att skapa kontakter västerut saknar stöd i källorna.

²¹ Kalmarunionen brukar sägas omfatta tiden 1397 till 1523 då på initiativ av Gustav Vasa, Sverige lämnar unionen.

²² <https://populärhistoria.se/krig/svenska-krig/blodbadet-vid-axtorna-1565>

²³ Se Glete på länken [18 september: Krig, stat och samhälle. : H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige \(gu.se\)](#)

Glete hävdar bl.a. att "Öresundstullens" svåra konsekvenser för Sverige inte alls stämmer utan tvärtom, så var den svenska passagen genom Öresund tullfri (som en kvarleva från Kalmarunionen). Glete avfärdar också påståendet att Danmark var den starka makten i Norden fram till början av 1600-talet. Vidare avvisar Glete tanken att krigen 1563-1570 (Nordiska sjuårskriget) samt 1611-1613 (Kalmarkriget) var danska försök att återskapa Kalmarunionen, inga sådana påståenden har stöd i källorna. I stället ligger grunden för krigen i svenska provokationer såsom anspråk på Skånelandskapen och Gotland samt liknande krav på Norska Finnmarken.²⁴ Till de danska anfällen under ovan två krig ska tilläggas enligt Glete, att Sveriges anspråk på suveränitet över Östersjöområdena samt allmän svensk militär upprustning gjorde att Danmark upplever sig trängt och ser en risk för att hamna i ett nordiskt underläge.

I Gletes argumentation framförs också det faktum att de danska arméerna bemannades av lego-soldater. Vana kämpar men dyra i drift. Danmark saknade möjlighet att finansiera sina krig annat än under tämligen snävt begränsade tidsperioder.²⁵

3.1.2 Sundbergs kommentar till Öresunds tullarna²⁶

Sundberg hävdar i samband med beskrivningen av Torstensonska kriget 1643-1645, till skillnad från Glete, att Öresunds tullen inte var problemfri för Sverige. Danskarna undantar vissa transporter från tullfrihet, krigsmaterial är inte tullfritt. Salpeter som var en viktig vara i krig för tillverkning av svartkrut, påläggs skyhöga tullar. Svensk handel gentemot svenska provinser är enligt danskarna inte tullfria. Det händer också att svenska fartyg kvarhålls. Bilden av svenska "tullfriheten" i Öresund grumlans nu betydligt av Sundberg jämfört med Glete.

3.1.3 Föreläsningar 2024-09-04 och 2024-10-18 kontra Glete

Vid föreläsning 2024-10-18 (Daniel Borgman) hävdades att krigen 1563-1570 samt 1611-1613 var ett tecken på dansk militär styrka samt symptomatiskt, krigen vanns också av

²⁴ Norges nordligaste del kring nuvarande staden Hammerfest.

²⁵ Glete hävdar på s11 att krigen 1520-23, 1563-70 och 1611-13 visar just på Danmarks begränsade möjlighet att föra längre krig. Danska inledande segrar följdes av förluster eller stillastående krigsföring när likvid saknades för att betala lego-knektarna. Sveriges armé av bondesoldater kontrasterar starkt emot de danska härarnas endast kortsiktiga möjligheter. ([18 september: Krig, stat och samhälle. : HI1520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige \(gu.se\)](#)).

²⁶ Se Ulf Sundberg, Sveriges krig 1630-1814, s 111.

Danmark. Efterföljande krig vanns av Sverige varför militär styrka successivt tippat över till Sveriges fördel.²⁷ Samma tankegång återfinns i föreläsning 2024-09-04.²⁸

3.1.4 Svenska "isolering" under Danskt välde

Det förefaller rimligt att tro att svenska västkusten under århundrandena från ca 1250 och framåt var något som Sverige satte högt värde på och så gjorde även Danmark/Norge men med det motsatta perspektivet; att begränsa svensk makt. Vid två tillfällen under tidigmodern tid, köper Sverige tillbaka området från Danmark, Älvsborgs första och andra lösen (1570, resp. 1619). Älvsborgs andra lösen är ett stålbad för det svenska riket då 1 miljon silverdaler ska erläggas som lösensumma. Med stor ansträngning lyckas Sverige få ihop denna, vid tiden, oerhörda summa. Att då som Glete hävdar, att Sverige inte var hämmat bakom danska gränser, förefaller inte logiskt. Tillgång till Västerhavet och Nordsjön var viktig för Sverige. Det verkar som ovan nämnts, rimligt tro att Danmark i alla fall i samband med Älvsborgs två lösen, var den starkare makten.

Således: Det förefaller mycket sannolikt att Sverige under tidigmodern tid (men även innan denna period) högt värnade tillgång till svenska västkusten. Det kan därför vara rimligt att alla krig och härjningar på Svenska västkusten också orsakades bl.a. av Sveriges "inlåsta" läge, som generellt varit gällande i alla fall fram till 1645 då Halland blir (som pant i 30 år efter Brömsebrofreden 1645) svenskt.

Gletes resonemang ovan är intressant men det svenska läget med Danmark i syd och Norge i norr förefaller just "inlåst". Även kriget 1814 under blivande kung Karl XIV Johan där Norge separeras från Danmark där Norge tvingas in union med Sverige kan verka för att bryta dansk/norskt inflytande över svensk västkust med omkringliggande hav. Med avvikelse från Gletes slutsatser, redovisas nu nedan några orsaker till den ständigt krigshärjade svenska väst- och sydkusten.

²⁷ Sidan 3 i [16 oktober: Krigets Geografi - Vägar, befästningar och krig i Västsverige: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige \(gu.se\)](#)

²⁸ Se PDF fil Introduktion krig som kulturarv, [4 september: Introduktion: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#), sidan 11.

3.2 Instabila gränser mellan Sverige, Norge och Danmark

Som framgått är det tämligen rorigt avseende nationsgränserna på Skandinaviska halvön.²⁹ Därmed utgör bristen på nationell stabilitet *en* orsak till den ständigt krigshärjade Svenska ”korridoren” och Svenska västkusten. Denna instabilitet kom att påverka området ända in till 1800-talets början.

3.3 Sveriges förmåga till handel, import och export samt militär kraftsamling

Sverige strävade efter en väst- och sydkust med åtkomst till havet för handel, transporter, möjlighet till ökat utbyte med andra länder samt en naturlig lättförsvarad gräns mot fienden Danmark/Norge. Danmark/Norge ville förhindra detta. Ständiga krigen uppstod där än den ena än den andra startade krigen.

Flod och hav är viktiga transportleder. Även det militära underhållet kan nyttja dessa resurser. Att stänga till den svenska korridoren och försvåra militärt underhåll, militära transporter och uppmarscher är självfallet också en *anledning* till krigen i korridoren. Att plundra och bränna ett fientligt land, omintetgjorde möjligheten för fienden att använda området som uppmarschområde och bas för anfall.

3.4 Korridoren utsätts för tvåfrontskrig – lokalt krig

Vid krigen mot Danmark/Norge sker ofta trupprörelser och slag söderöver.³⁰ I norr ser då ”unionen” Danmark/Norge möjlighet att samtidigt falla svenskarna i ryggen. Detta är en fjärde anledning till den bekrigade svenska västkusten. ”Globala” eller ”nationella” konflikter i Europa medförde en rad s k ”fejder”³¹ som mer lokalt härjade den svenska västkusten. Västkusten är ”inlåst” mellan Danmark och Norge.

²⁹ Se exempelvis Ulf Sundberg, Sveriges krig 1448-1630, s 234 där Danmarks kung Fredrik II använder Sveriges riksvapen i sitt eget lands vapen vilket tolkas i Sverige så att Danmark gör anspråk på Sverige.

³⁰ Under 1700-talet tenderar krigen flyttas mer mot norr/Norge och mot norra Bohuslän.

³¹ Dessa regionala ”fejder” sker samtidigt som krigshandlingar på nationell nivå. Torstensonska kriget och Hanibalfejden 1643-1645, Krabbefejden utspelas med Karl X Gustavs första danska krig 1657-1658 och Gyldenlöwe fejden med Skånska kriget 1675-1679. Även ytterligare angrepp på västkusten från dansk/norska schoutbynacht/konteramiral Peder Tordenskjold 1717 och 1719 under det Stora Nordiska kriget 1700-1721 samt det s k ”Testerkriget” 1788-1789 där norsk trupp drar ner genom Bohuslän 1788 och allvarligt hotar också Göteborg.

3.5 Svenska landvinningar 1658 – revanschlusta och fortsatta krig

När Sveriges nuvarande väst- och sydkust etableras efter Roskildefreden 1658, kommer dessa landvinningar för Sverige och motsvarande förluster för Danmark/Norge, att utgöra ytterligare en kärna till konflikter. Säkerhetsläget för svenska syd- och västkusten är trots erövringen, inte stabilt. Det Skånska kriget och dess konsekvenser för Västkusten beror helt på Danmark/Norges intention att återta de förlorade områdena. Fler krig följer av samma anledning.

4 Samhällsutvecklingen och självbilden i Västsverige intill våra dagar kontra krig och turbulens i Västsverige

4.1 Allmänt

Det är inte svårt att hitta exempel på följdverkningar för Västsverige som åstadkoms av de ständiga krigen och som även påverkat området in i våra dagar. Under föreläsningarna har det vidare slagits fast att ”Krig är en central faktor för samhällsutveckling, politik, kultur och livsvillkor.”³² För väst- och sydkusten har denna ’utveckling’ varit såväl kreativ som destruktiv.

Nedan illustration³³ visar tydligt hur Danmark/Norges och Sverige intressesfärer koncentreras kring huvudstäderna. Bilden är också en god illustration av hur Sveriges väst och sydkuster hamnade inom den danska maktsfären med några de konsekvenser som nedan beskrivs.

³² Se Introduktion. Krig som kulturarv.pdf, [4 september: Introduktion: H11520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige](#), Introduktion. Krig som kulturarv.pdf sidan 7.

³³ Bildkälla, se [Halland som krigsskådeplats - föredrag med Stina Tegnhed och Daniel Borgman](#).

4.2 Maktförskjutning mot öst

I maktturbulens och mer eller mindre ständigt i krig, får Västsverige begränsade möjligheter till utveckling. Stockholms uppseglande som rikets centrum under 1600-talet³⁴ var väl den möjlighet det svenska riket hade att etablera en huvudstad.

Västsverige var otänkbart. Detta har självfallet fått konsekvenser in i vår tid. Med Stockholm som huvudstad kom också exempelvis ämbetsverk att i hög grad etableras där bemannat av statliga ämbetspersoner. Ämbetsverk och dito personer ser vi knappast inte i Västsverige ens idag.

4.3 Adelns förskjutning mot Östsverige

Under 1560-talet är den adliga närvaron stark i Västsverige och starkare än Östsverige. Under den närmast följande eran kom adeln att förskjutas mot öst.³⁵ En inflytelserik och mäktig samhällsklass lämnar väst för öst.

4.4 Göteborg – 'den vandrande staden'

En tydlig effekt av krigen får sägas vara de försök till stadsbildning som skett på svenska västkusten under århundraden. Städerna har vandrat fram och åter. Vid en mer fredlig

³⁴ Winberg, Hur Västsverige blev västsvenskt, s 119.

³⁵ Winberg, Hur Västsverige blev västsvenskt, s 98 och s 100.

utveckling på västkusten kunde det nuvarande Göteborg³⁶, som har fyra föregångare³⁷, möjligen inte behövts etablerats alls eller varit placerad på annan plats.

Redan en hastig blick på ovan karta visar att den Östsvenska utvecklingen sker på det perifert liggande västkustens bekostnad.³⁸

4.5 "Ingen vill bo i Göteborg!"

Historieprofessorn Dick Harrison hävdar i DN 25/9 2022 att "Ingen vill bo i Göteborg" när staden grundläggs 1619/1621.³⁹ Detta då området ständig är i utsatthet och/eller i krig. Kanske kan vi här ana en anledning till det stora inflytandet från inledningsvis Nederländerna och senare från tyska förbundsland som Göteborg upplever de första årtiondena efter sin etablering på 1620-talet?⁴⁰

4.6 Huvudkontoren flyttar till Stockholm då och nu...

Svenska Ostindiska Companiets huvudkontor flyttar under tredje oktroyen 1766-1786 till Stockholm.⁴¹ En trend som fortsätter in i vår tid när bl.a. SE-bankens huvudkontor numera återfinns i Stockholm. Kanske inget att dramatisera men återväxten av större företagscentra i Västsverige tycks inte kunna täcka bortfallet.⁴²

4.7 Krigsminnen i folksjelen av idag

Befolkning i Västsverige förefaller ha glömt striderna under 1500-, 1600- och 1700-talen. Ingen fientlighet står att finna gentemot Danmark eller Norge.⁴³

Dock långt in på 1960-talet gick ännu årligen fackeltågen till Gustav Adolfs Torg 6 november följt av högtidligt tal och sång. Stadens grundläggare skulle firas men inslag av

³⁶ Göteborg är ett framgångsrikt projekt. Urbanhistoriskt får man anse att staden trots allt har medeltida anor övertagit av sina föregångare och detta medfört som för andre städer bildade vid denna tid, att framgången blev omfattande. Se även Historisk tidskrift, Svenska Historiska föreningen 1923, Eli Heckscher sidan 321.

³⁷ Gamla Lödöse till 1473, Nya Lödöse till 1619, Älvsborgsstaderna mellan 1547 och 1560 och i någon mån Karl IX:s Göteborg 1604-1612 som dock i alla fall initialt, skulle verka parallellt med Nya Lödöse. Se även s 321 i Historisk Tidskrift 1923 där Eli Heckscher s 323 menar att staden Göteborg är en fortsättning på tidigare anlagda (medeltida) städer.

³⁸ Winberg, Hur Västsverige blev västsvenskt, s 112.

³⁹ Ett stort antal städer grundas i Sverige vid tiden. Stadsgrundande är statliga projekt bl.a. i syfte att centralisera handel och göra ökad vinning för staten (och staden). De befästa städerna utgör också ett bevis på konsekvenser av krig.

⁴⁰ Av 12 medlemmar i stadens styrande organ var under 1620-talet endast tre svenska. Övriga var nederländare (fem medlemmar i rådet), tyskar och skottar. Andersson/Sandberg, Göteborgs Historia, Porten mot väster s 66. Det utländska inflytandet var också en följd av utländsk kompetens, framförallt nederländsk då det gällde att anlägga en stad på den sumpmark där Göteborg kom att ligga.

⁴¹ Sven T Kjellberg, Svenska Ostindiska Compagnierna 1731-1813, s 132.

⁴² Se Winberg, Hur Västsverige blev västsvenskt, s 154 och ff.

⁴³ Det kollektiva minnet i Sydsverige förefaller dock minnas den brutalitet med vilken Sverige försvenskade de av Danmark 1658 tagna, områdena Skåne och Blekinge.

”krigarkung” var förmodligen också aktuella. Av detta firande återstår idag endast den ”Gustav II Adolfsbakelse” som årligen kan köpas i stadens konditorier kring den 6 november.

Alla de fort, borgar, slott och skansar som ännu är tydliga i landskapen på Svenska Västkusten påminner oss om de instabila århundradena. Lätt lekfulla reenactment⁴⁴ förekommer bl.a. vid såväl Nya Älvsborgs fästning som vid Varbergs fästning, rittarspel i (Gamla) Lödöse och nationellt orienterade aktiviteter vid Skansen Lejonet.

5 Sammanfattning

Den svenska syd- och västkusten var länge politiskt instabila vilket grundar sig på förhållanden från 1000-talet och framåt. Fiendskapen mellan de tre nordiska länderna Danmark/Norge och Sverige (ibland också med finskt stöd), var omfattande då ett maktvakuum länge rådde i området.

Påverkan på samhällsutvecklingen har varit tydligt med bl.a. en förflyttning av adeln till östra Sverige. Ett antal stadsbildningar på västra kusten där städerna vid flera tillfällen flyttades runt. Det ansågs under de ständiga krigen, t o m riskfyllt att vara boende på Sveriges västra kust.

Dessa förhållanden har rimligen hämmat utvecklingen i området och kanske ser vi det stora nederländska och tyska inflytande i Göteborg som en konsekvens att bristande möjligheter att kontinuerligt utbyta idéer med andra folk eller att helt enkelt få någon att överhuvudtaget flytta till krigiska västkusten. Ännu idag lämnar en del företag sina huvudkontor vid västkusten och etablerar dem istället vid östkusten.

⁴⁴ Med begreppet avses återskapande av historisk karaktär. Gestaltningar av förfluten tid återskapade i nutid. Se 18 december: Berättelser om krig - historieproduktion: H1520 H24 Militärhistoriskt kulturarv. Slagfält, makt och minne i det tidigmoderna Västsverige, Grendels skatt.pdf sidan 1.

6 Appendix

6.1 "Svenska västkusten" 1250-1658

"Sveriges västkust", från ca 1250 till 1658⁴⁵. Vikten av den "svenska korridoren" på Västkusten var för det svenska riket betydande. Det tycks vara nog med en hastig titt på kartan för att förstå den till synes uppenbara risk för konflikter som uppstår mellan Norge i norr, Danmark i söder och Sverige i öst. Det finns dock historiker som menar att den bilden av Sveriges utsatthet vid tiden, inte stämmer.

Nedan karta illustrerar korridoren ut mot Kattegatt. Halland kommer i samband med freden i Brömsebro 1645 att tillfälls Sverige som en "pant" varande under 30 år, för att fredsfördraget med Danmark ska hålla.

Birger Jarl (ca 1210-1266)

Transportleder
förr dvs älven
och nutida, dvs
asfalterade
motorvägar.

⁴⁵ Sverige får Halland som "pant" 1645 efter fredstraktaten i Brömsebro. Freden stiftades efter det s k Torstensonska kriget 1643-1645 mellan Sverige och Danmark. Panten sträckte sig över 30 år men kom att helt tappa relevans i samband med freden i Roskilde 1658, då Danmark får till Sverige avträda hela väst- och sydkusten.

7 Svenska västkusten – världens mest krigshärjade område under tidigmodern tid⁴⁶

7.1 Kort om krigen vid Svenska västkusten under tidigmodern tid

7.2 Storkrigen kring Östersjön m m

De större krig som utspelas kring Svenska västkusten har självfallet flera orsaker ofta av "storpolitisk" karaktär där områden kring Östersjöns kuster eller Finnmarken i norra Norge är av betydelse för krigens utbrott. Men utan att vara helt i krigets fokus, blev konsekvenserna för Svenska västkusten och för Sverige dock dramatiska. Fienden anfaller då man, generellt, vill försvåra Sveriges handel och sjöfart. Sveriges ekonomi ska negativt påverkas vilket problematiserar Sveriges möjligheter att underhålla trupp och försvagar finanser.

Flera av de "större" krigen enligt ovan kom också att sammanfalla med lokala "fejder". Indirekt kan ett av syften för de lokala fejderna sägas vara att från Danske/Norskt håll tvinga Sverige till tvåfrontsrig eller störa Sveriges förmåga som krigförande land. I flera fall upphör fejderna när det relaterade "större" kriget avslutas med fredsförhandlingar. Fejderna sammanfaller med storkrigen enligt nedan:

Större krig	Tidsperiod	Övergripande orsak samt konsekvenser för Svenska västkusten och "fejdena"
Nordiska sjuårskriget	1563-1570	Övergripande orsakas kriget av strävan efter dominans i Östersjön. Konsekvenserna för Svenska "korridoren" blir dramatiska då området ockuperas av Danmark och vid fredsslutet får "korridoren" inklusive Älvsborgs fästning köpas tillbaka. Älvsborgs första lösen.
Kalmarkriget	1611-1613	Kalmarkriget handlar bl.a. om tämligen grandiosa planer från kung Karl XI:s sida. Ett handelscentra upprättas på svenska västkusten, Färjestaden, Hisingen, det vi idag kallar Karl IX:s Göteborg. Svensk handel ska expandera över Nordsjön. Men också om vem som ska ha kontroll och beskattningsrätt över Lappmarken samt som ofta, om herraväldet över Östersjön. Danskarna anser också tillfället gynnsamt då man anser kung Karl IX vara en svag och åldrad konung.

⁴⁶ Se bl.a. <https://popularhistoria.se/sveriges-historia/vasatiden/nordiska-sjuarskriget-kampen-om-ostersjon>
<https://popularhistoria.se/krig/svenska-krig/krigen-mellan-sverige-och-danmark>

"Torstensonska" kriget	1643-1645	Kriget startar under det 30-åriga kriget (1618-1638) och under den period då Sverige växer till en stormakt. Kriget utlösas av bl.a. av att Sverige önska tullfrihet genom Öresund. Sverige vill även utöka kontroller över Östersjön och därmed även av de södra landskapen Öland, Skåne och Blekinge. Dessa områden ska även fungera som buffert mot danska uppmarscher. På Kyrkogårdsholmen där Nya Älvsborg står idag upprättar Danmark "Gottenbrille" ett befäst blockhus. I april 1644 sänker danskarna stenfyllda båtar i Göteborgs hamninlopp. Kung Kristian IV ska ha iakttagit Göteborg från Ramberget på Hisingen. Hannibal fejden innebar angrepp mot Sverige också från norr via den Norska gränsen. Strider står bl.a. i Jämtland, Värmland och Dalsland. Även ett omfattande antal strider runt Göta Älv och Gamla Lödöse, Vänersborg (Brätte) som båda bränns ned.
Karl X första danska krig	1657-1658	Danmark/Norge syftar bl.a. till att återta Halland. Vid Västkusten: Krabbe fejden i Götaälvdalen och kring Göteborg med slaget vid Hjärtum (norr om Lilla Edet) där Krabbe segrar.
Skånska kriget	1674-1679	Ett tämligen svagt Sverige går i förbund med Frankrike med ett i förlängningen framtvingat krig mot Brandenburg. Sverige förlorar slaget vid Fehrbellin (beläget 50 km nordväst Berlin). Danmark förklarar nu krig mot Sverige i syfte att återerövra förlorat land efter freden 1658. Sverige vinner slaget vid Halmstad 1676 och hejdar vidare dansk erövring norrut. En strategisk seger vars konsekvenser för Svenska västkusten knappast kan överskattas. Sverige vinner också det grymma slaget vid Lund 1676. Gyldenlöwe fejden inleds 1676 när denne attackerar Bohuslän och utsätter flera västsvenska städer för brand och skövling.
Stora Nordiska kriget	1700-1721	Tordenskjolds anfall på Nya Älvsborgs fästning/Nya varvet 1717. Lars Gathenhielms kaparflotta ska förstöras. Svensk seger.
Stora Nordiska kriget	1700-1721	Tordenskjolds ockupation av Marstrand samt blockad/anfall på Nya Älvsborgs fästning/Göteborg 1719. Svensk seger.